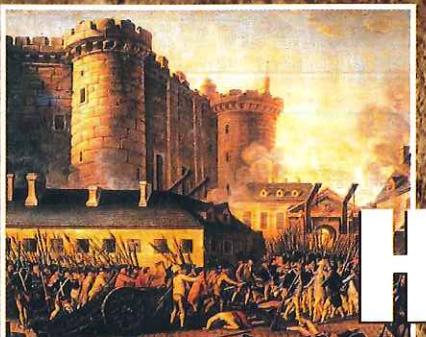
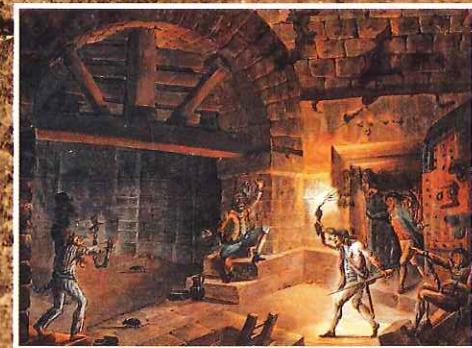

E

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 4 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2003

ΙΣΤΟΡΙΚΑ[®]

214

Η Ιστορία

ΤΩΝ φυλακών

ΤΡΑΠΕΖΑ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

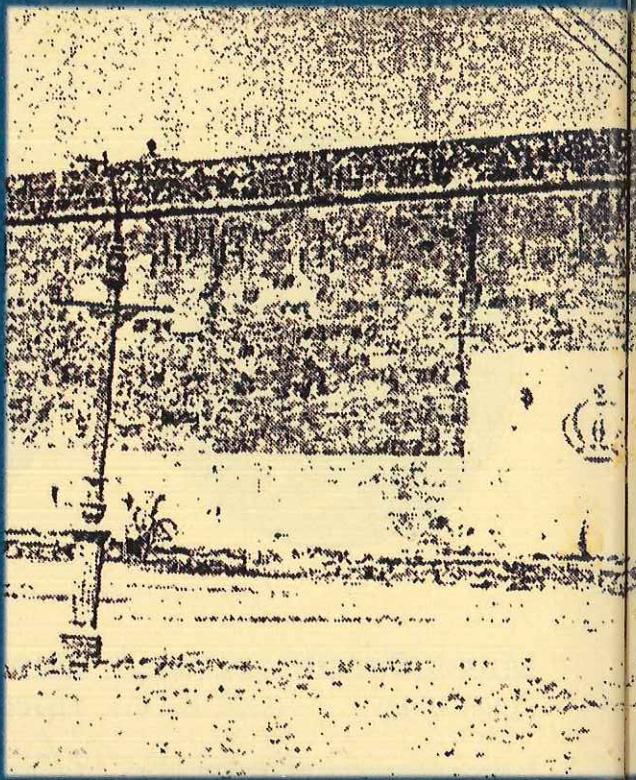
Δ

Του ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ
καθηγητή Εγκληματολογίας
Πλανεπιστημού Αθηνών

ύο διακεκριμένοι ιστοριοδίφες από την Κεφαλονιά, ο κ. **Ελένη Κοριετάτου**, διευδύντρια του Κορυαλενειου Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου, και ο καθηγητής Παν/μιου **Γεωργίος Μοσχόπουλος**, διευδύντρις του Τοπικού Ιστορικού Αρχείου του Αργοστολίου, μου έδωσαν την ευκαιρία το 1991 να μελετήσω ένα πολύ ενδιαφέρον αδημοσίευτο χειρόγραφο κείμενο, σχετικά με το κατεδαφισμένο σημερινό Σωφρονιστήριο της Κεφαλονιάς και την κατάσταση σ' αυτό κατά την περίοδο Απριλίου-Ιουνίου 1858. Μάλιστα ο κ. Μοσχόπουλος με έφερε σε επικοινωνία και με την κόρη του και φοιτήρια τότε της Νομικής Σχολής Αθηνών **Αλεξανδρα Μοσχόπουλον**, η οποία με πολλή επιμέλεια και γνώση μπόρεσε να «μεταγράψει» αυτό το κείμενο και να το καταστήσει πρόσφορο για δημοσίευση στον τημπικό τόμο για τον καθηγητή και ακαδημαϊκό **Αριστόβουλο Μάνεον** (εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, ΙΙ, 1999, σελ. 135-177: 147-171, όπου και πρώτη δημοσίευση της παρούσας μελέτης).

Στο κείμενο που παρουσιάζεται στον τημπικό αυτό τόμο και που συντάχθηκε από τον τότε διευδύντριο Σωφρονιστήριο Κερκύρας **Ιωάννη Κοτζίρη** ή Κοτσίρη ως Εκδεσην προς τη Γερουσία των Ιονίων Νήσων, καταγράφεται με σχετική ακρίβεια η απαράδεκτη («αλγεινή», κατά τον Κοτζίρη) κατάσταση που επκρατούσε στο Σωφρονιστήριο Κεφαλονιάς, περίπου 30 έτη μετά την ανέγερσή του, και προτείνονται ουσιαστικά μέτρα για τη βελτίωσή της.

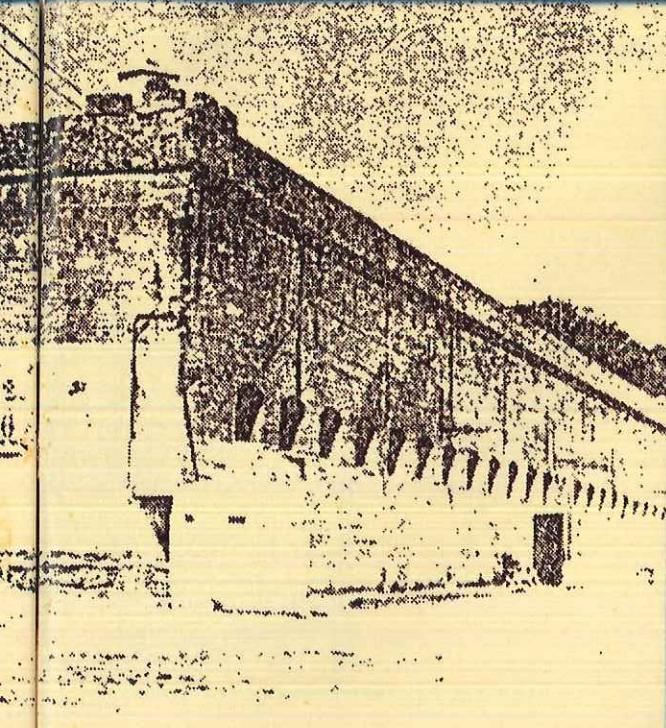
Ειδικότερα, επισημαίνεται ότι στους χώρους της φυλακής (πέντε διώροφες «ακτίνες» κατά το «πανονικό» σύστημα και τέσσερα διώροφα οικήματα, συνολικής χωρητικότητας περί τους 120 κρατουμένους) παραιπρούνται: «παντελής έλλειψις ύδατος» αλλά και εργαλείον για τον καθαρισμό των χώρων και των κρατουμένων, «γενική έλλειψης αφοδευτηρίων» (με συνέπεια να χρησιμοποιούνται στα κελιά και τις αιδουσες ασκεπή δοχεία για ακαδαρσίες), «έλλειψης αερισμού», «ατακιος, ακανόνιστος και ολιγόν υγιής τροφή» (δεν υπήρχε ουτε μαγειρείο!), «έλλειψης κλινών, αιχροστρωμάτων και ικανών μαλλιών εφαπλωμάτων», «γυμνότης σκεδόν όλων

των δεσμίων (=κρατουμένων) (και) φθειριώδης κατάστασις των». Απότελεσμα: οι κρατουμένοι να προσβάλλονται συνεχώς από «περιπτώσεις πυρετών κακοϊδίους χαρακτήρος» και να οδηγούνται για το λόγο αυτό σε μια δυσώδη αίδουσα υποιδημένου νοσοκομείου, όπου γιντινοί, παγωμένοι από το κρύο, με τη νερά να μπαίνουν από την οροφή και χωρίς νοσοκόμους, ή ασωτή διατροφή και φάρμακα, «αποδίδουνται την τελεντιαίαν αναπνοήν, βλασφημούντες την τύχην, ήτις εκεί τούς καινήτησε».

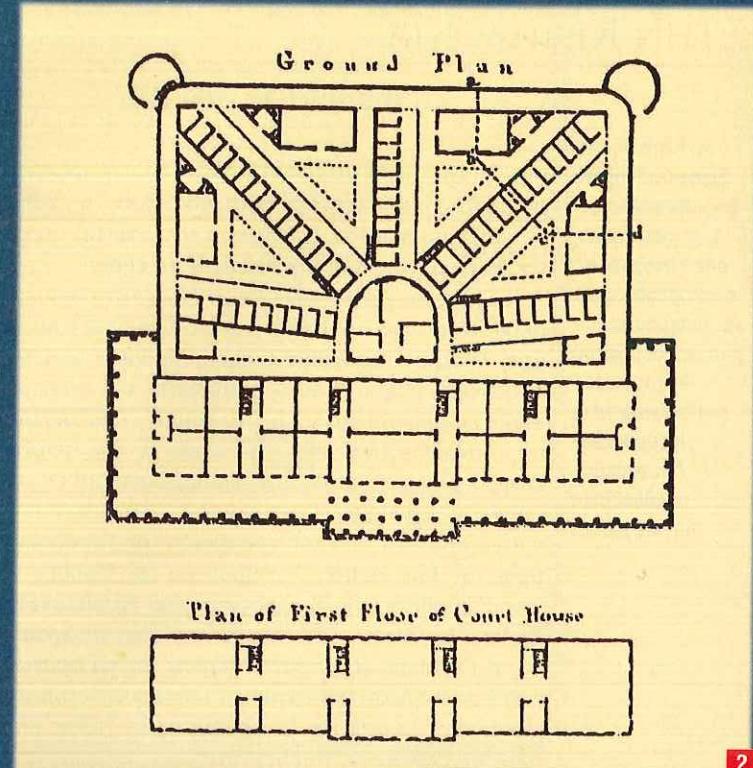
Από άλλα σημεία του κειμένου αποκαλύπτεται επίσης ότι δεν υπήρχε επαρκής διαχωρισμός των εγκληματών κρατουμένων σε κατηγορίες με κριτήριο το έγκλημα και τη νομική τους κατάσταση, ότι οι κρατουμένοι ξόδευαν τον καιρό τους σε οινοποίες, χαριοπαίγνιο, κάπνισμα και «ανυνδίκος διηγήσεις», όπι μεταξύ των κρατουμένων υπήρχαν «έξ δυστυχή παιδία, καταδεδικασμένα ένεκα κλοπών, το μεγαλύτερον των οποίων δεν υπερέβαινε το δωδέκατον έτος της πλικιάς του...», όπι γινονταν σοβαρές σπατάλες στη διαχείριση των χρημάτων για τρόφιμα, φάρμακα κ.λπ. και όπι, επιπλέον, σύμφωνα με την ισχύοντα τότε νόμο, κάθε κρατουμένος, προκειμένου ν' αποφυλακισθεί, όφειλε να πληρώσει στο δεσμοφύλακας ή στο διευδύντη της φυλακής ένα χρηματικό ποσόν (1 σελίνι), διαφορετικά ο δεσμοφύλακας «έχει το δικαίωμα να τον τηρή πεφυλακισμένον άχρι πληρωμής!»

ΤΟ «ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙ

1

Για την αντιμετώπιση αυτών των πολλαπλών προβλημάτων, που άριστα τους απαντούν (ίσως σε μικρότερη έκταση) και στις φυλακές τής τότε ελληνικής επικράτειας, ο Ιωάννης Κοτζίρης στην Εκδεσί του προτείνει αντιστοίχως διάφορα ρεαλιστικά ως επί το πλείστον μέτρα λειτουργικού χαρακτήρα, τα οποία επιχείρησε εν μέρει να πραγματώσει και ο ίδιος κατά τη διάρκεια της περίπου μνιαίας παραπομπής του στο Σωφρονιστήριο της Κεφαλονιάς: διαχώρισε τους κρατουμένους σε κατηγορίες, απομονώνοντας τους περισσότερο προβληματικούς («τους κακοπδεστέρους») από αυτούς, περιόρισε τους κρατουμένους ενός κελιού σε 4-5 το πολύ, απαγόρευσε την οινοποσία, τη χαρτοπαιχία και το κάπνιομα, σχεδίασε κανονισμό λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου προς γνώση των κρατουμένων, οργάνωσε την απασχόληση των κρατουμένων προς την κατεύθυνση της δροσευτικής και ηθικής διδαχής τους, αλλά και της εκμάθησης γραφής και ανάγνωσης, δημιούργησε μέσα στο Σωφρονιστήριο μια πρόχειρη εκκλησία και εισηγήθηκε μέτρα για την καλύτερη λειτουργία του Σωφρονιστηρίου από την άποψη της διοίκησής του, καθώς και από την άποψη της κάλυψης βασικών αναγκών του (ανέγερση αφοδευτηρίου και μαγειρείου, κατασκευή δεξαμενής νερού). Ακόμη πρότεινε να καταργηθεί η εισηράξη από το δεσμοφύλακα του χρηματικού ποσού που δινόταν από τον κρατούμενο για την α-

ποφυλάκιον του και να προτιμηθεί η απασχόληση των κρατουμένων σε αγροτικές εργασίες, αντί του καθαρισμού της πόλης, με τον οποίο καταγίνονταν τότε, όπως φαίνεται.

Μέσα από τις ιδέες του αυτές ο Κοτζίρης εμφανίζεται ως άνθρωπος συνετός και με γνώση των σωφρονιστικών προβλημάτων. Επίσης, δεν του είναι άγνωστες και οι νεότερες, τότε, εξελίξεις της σωφρονιστικής εποπτήμης και πρακτικής. Χαρακτηριστικές είναι, στο σημείο αυτό, οι αναφορές της Εκδεσίς του στο Βρετανό μεταφραδιστή των φυλακών **Tzon Χάσινφρντ** (John Howard), καδώς και σε άλλους γνωστούς σωφρονιστικούς παράγοντες της εποχής του. Ακόμη, ρεαλισμό αλλά και ανθρωπική διάθεση δείχνει η παραπήρωση του Κοτζίρη όπι ο κρατούμενος που στερείται υγιεινών μέσων και καλής διατροφής, σε βαθμό τέτοιο ώστε να αλλοιώνεται η υγεία του, «ουδέποτε θέλει φροντίσει διά την ηθικήν του μετασχημάτισιν, και μαλλιστά ένεκα πεισματος και εκδίκησεως, θέλει διαπράξει νέας ελλείψεις και νέα αμαρτίματα».

Τι απέγιναν όμως οι μεγαλεπίθολες και ρηγκέλευθερες προτάσεις του Κοτζίρη για αντιμετώπιση των κτιριακών αναγκών της φυλακής (μαγειρεία, αφοδευτηρία κ.λπ.); Εμείναν άραγε ξεχασμένες σε κάποιο ράφι ή μήπως πραγματοποιήθηκαν, έστω και εν μέρει;

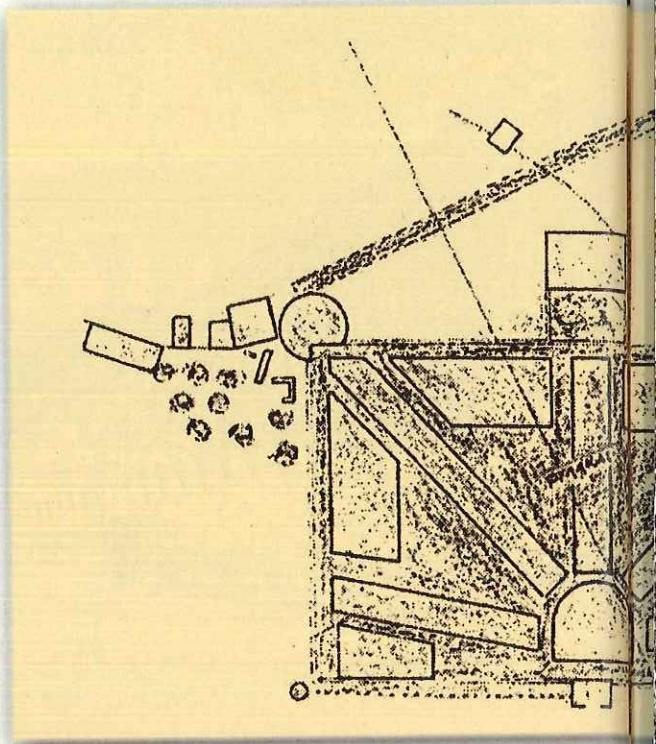
Για την απάντηση του ερωτήματος αυτού ο καθη-

1. Ο εξωτερικός περίβολος του Σωφρονιστηρίου Κεφαλονιάς κατά τα τελευταία έτη λειτουργίας των φυλακών.
2. Αρχιτεκτονικό διάγραμμα του Σωφρονιστηρίου Κεφαλονιάς κατά την εποχή της κατασκευής του (από το βιβλίο του Ch. J. Napier «The Colonies», 1833). Στον ίδιο χώρο προβλέποταν επίσης η ανέγερση δικαστηρίων και άλλων δημοσίων οικημάτων

ΙΟ» ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

**3. Κάτοψη του
Σωφρονιστηρίου
Κεφαλονιάς,
όπως αυτή
απεικονίζεται σε
ρυμυτορικό¹
διάγραμμα του
προσεισμικού
Αργοστολίου
(Κοργιαλένειο
Ιστορικό και
Λαογραφικό
Μουσείο
Αργοστολίου)**

γυπτής Γεώργιος Μοσχόπουλος, διευθυντής του Τοπικού Ιστορικού Αρχείου του Αργοστολίου, προέβη σε εμπειριστατικά μέτρα, «όσα ο Διευθυντής του εν Κερκύρα Σωφρονιστηρίου, Δρ Κοτσίρης, παρεδέχθη προς αναδιοργανισμόν και βελτίωσιν του αυτόδι Σωφρονιστηρίου, άπινα συμπεριλαμβάνονται εν τη προς την Γερουσίαν εκδέσει αυτού...» (βλ. σχετ. έγγραφο από 13.7.1858 του γραμματέα της Γερουσίας προς την τότε έπαρχο και πρόεδρο της Εφορευτικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου Κεφαλονιάς Κωνστ. Ιγγλέσον). Επίσης, με την ίδια απόφασή της η Γερουσία έδωσε την έγκρισή της να προχωρήσει η εκτέλεση των εργασιών επισκευής και βελτίωσης των χώρων του Σωφρονιστηρίου (ιδίως κατασκευή μαγειρείου και πέντε αποχωρητηρίων) και η προμήθεια των αναγκαίων επιπλών, σύμφωνα με τις προτάσεις του Κοτζίρη, ενώ παράλληλα ρύθμισε ορισμένα άλλα ήσσονος σημασίας δέματα και έδωσε εντολή να αντικατασταθεί ο δεσμοφύλακας που ασκούσε χρέον διευθυντή και στη θέση του να διοριστεί προσωρινά ο ιατρός των φυλακών δρ Αραβαντινός (πρβλ. και έγγραφο από 17.7.1858 του γραμματέα της Γερουσίας προς την Κωνστ. Ιγγλέσον, με το οποίο ζητείται από την Εφορευτική Επιτροπή ο διορισμός του δεσμοφύλακα). Από άλλα έγγραφα συνάγεται περαιτέρω ότι δόθηκαν πράγματα προσφορές για την εκτέλεση των εργασιών επισκευής (έγγραφα εργολάβων από 30.6.1858), όπι παρακλήθηκε ο έπαρχος Κωνστ. Ιγγλέσον να δώσει εντολή στην αρμόδια αρχή, ώστε να τεθεί στη διάθεση του τοπικού διευθυντή Δημοσίων Εργών (στην Κεφαλονιά) ο αναγκαίος αριθμός κρατουμένων για την εκτέλεση των εργασιών επισκευής (έγγραφο του Ι. Κοτζίρη προς την Κωνστ. Ιγγλέσον), όπι υπογράφηκε συμβολαιογραφική πράξη της Εφορευτικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου και του τοπικού διευθυντή Δημοσίων Εργών με πέντε εργολάβους για την εκτέλεση των οικοδομικών εργασιών που είχαν εγκριθεί από τη Γερουσία (συμβ. πράξη από 13.8.1858) και όπι κατά μήνα Δεκέμβριο 1858 οι εργασίες, παρά τις αρχικώς ταχθείσες προθεσμίες στους εργολάβους, είχαν προχωρήσει μόνο κατά το ήμισυ (έγγραφο Ι. Κοτζίρη προς την Κων-

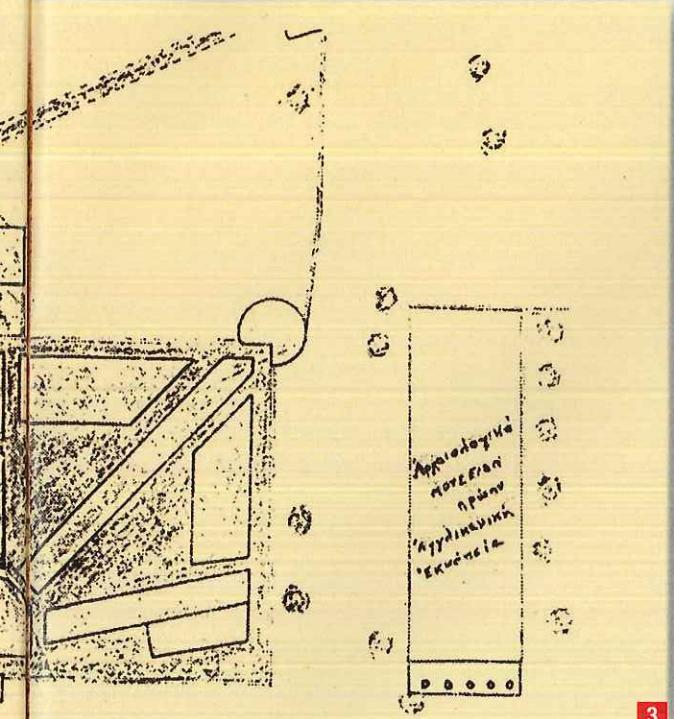

στ. Ιγγλέσον από 4.12.1858). Τελικά οι εργασίες ολοκληρώθηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους μόλις περί το Μάρτιο του επόμενου έτους 1859 (έγγραφα του Φ. Αλιπράντη, διευθυντή των Δημοσίων Εργών Κεφαλονιάς, προς την Κωνστ. Ιγγλέσον από 16.3 και 29.3.1859).

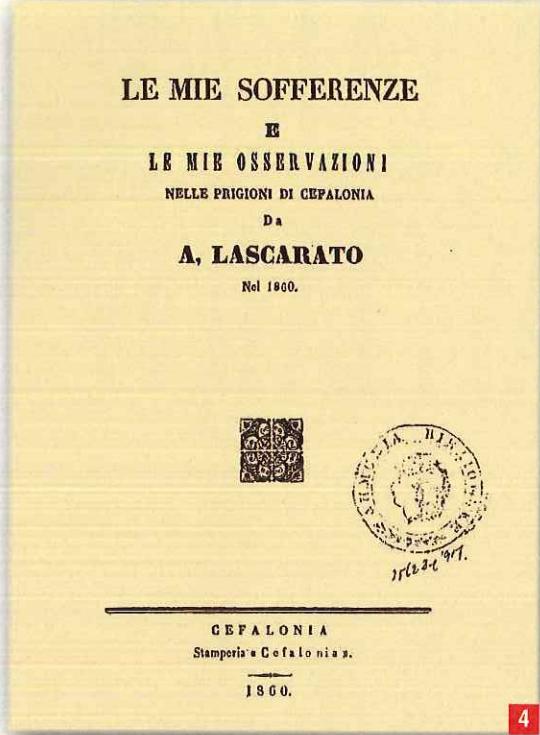
Πέρα όμως από τις πιο πάνω σημαντικές πληροφορίες, ιδιαίτερα διαφωτιστική και ιστορικά πολύτιμη είναι νομίζω π ad hoc μαρτυρία για τις συνδήκες διαβιώσης στο Σωφρονιστήριο Κεφαλονιάς ενός από τους επιφανέστερους Ελλήνες στοχαστές της εποχής εκείνης, του Ανδρέα Λασκαράτου. Ο Λασκαράτος, έχοντας ήδη προκαλέσει με τα αντικομφορμιστικά του κείμενα τον αφορισμό του και την πρόσκαιρη αυτοεξορία του το 1856, ήλθε επιπλέον, λίγο αργότερα, λόγω της βιαιότατης αρδρογραφίας του στην εφημερίδα «Λύχνος» που εξέδιδε, σε αρείλικη σύγκρουση και προς τον πολιτικό του Ριζοσπαστικού Κόμματος Κωνστ. Λοιμβάρδο (1820-1888). Κρίθηκε, λοιπόν, από το δικαστήριο της Ζακύνθου που εκδίκασε την υπόθεσην ένοχος του εγκλήματος προσβολής της τιμής και καταδίκαστηκε ερήμην στις 22.6.1860 σε τέσσερις μήνες φυλάκισης, για την έκπιση της οποίας εγκλείσθηκε, έπειτα από αυτόβουλη προσέλευσή του στις 17.8.1860, στο Σωφρονιστήριο Κεφαλληνίας.

Τις εντυπώσεις του από το σύντομο αυτό εγκλεισμό (ο ίδιος ισχυρίστηκε ότι κρατήθηκε εκεί λιγότερο από ένα μήνα και ότι απελευθερώθηκε έπειτα από διάβημα 60 προυχόντων του Ληξουρίου προς τη Γερουσία) τις κατέγραψε όντας μέσα στη φυλακή και τις εξέδωσε το ίδιο εκείνο έτος (1860)

**Οι ασθενείς βρίσκονταν γυμνοί σε
μία παγωμένη αίδουσα που έσταζε νερά,
χωρίς νοσοκόμους, φάρμακα και τροφή**

4. Φωτο-
αντίγραφο του
εσωφύλλου από
τη μελέτη του
Ανδρέα
Λασκαράτου για
τις εμπειρίες του
από την κράτησή
του στο
Σωφρονιστήριο
Κεφαλονιάς
(Εθνική
Βιβλιοθήκη,
Αθήνα)

σ' éνα σύντομο κείμενό του στην παλική γλώσσα (ώστε να το διαβάσουν, κατά την επιθυμία του, οι άμεσα αρμόδιοι της Βρετανικής διοίκησης), με τίτλο: «Le mie sofferenze e le mie osservazioni nelle prigioni di Cefalonia». Το κείμενο αυτό μεταφράστηκε στα ελληνικά, προσαρμοσμένο μάλιστα στο ύφος του Λασκαράτου, από τον **Χαρίλαο Αντωνάτο** με τίτλο «Τα παθήματά μου και οι παραπρήσεις μου στις φυλακές της Κεφαλονιάς» και δημοσιεύθηκε το 1959 στα «Απαντά» του Λασκαράτου, με σχόλια κ.λπ. **Αλέκου Παπαγεωργίου** (τ. Α', σελ. 319-340, από όπου και οι ακόλουθες παραπομπές). Πρόκειται για ένα κείμενο άγνωστο, εξ οσων γνωρίζω, στη συναφή σωφρονιστική βιβλιογραφία και αρκετά παραγνωρισμένο από τους φιλολόγους που ασχολήθηκαν με τον Λασκαράτο. Ωστόσο, μέσα στις λιγοστές σελίδες του (32 στην 1-ταλική έκδοση και 21 στην ελληνική) παρέχει μια μοναδική στο είδος της περιγραφή της κατάστασης που συνάντησε ο Λασκαράτος εκεί.

Από όσα αναφέρει στη μελέτη του αυτή ο Λασκαράτος συνάγεται ότι δυόμισι έτη μετά τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Ιωάννη Κοτζίρη λίγες μόνον ελλειψεις φάνηκαν να βελτιώνονται στο Σωφρονιστήριο της Κεφαλλονίας: απλώς οι χώρι έγιναν καθαρότεροι (εις βάρος όμως των κρατουμένων και της αξιοπρέπειάς τους, αφού, κατά τη μαρτυρία του Λασκαράτου, οι φύλακες «τους μεταχειρίζονται απιμότατα κάθε φορά που λερώνουν»: σελ. 336) και κτισθηκαν ένα μαγειρείο και κάποια αφοδευτήρια, ένα για καθεμιά από τις πέντε ακτίνες, αλλά και αυτά δύσοσμα.

Κατά τα λοιπά, οι κρατούμενοι φαίνεται ότι διάγουν μιαν αφόρητη ζωή, χωρίς καν τη στοιχειώδη

ιροφή. Μόνη ίσως παρηγοριά, το δεδομένο ότι οι πιο θαρραλέοι (και επώνυμοι;) από αυτούς, σαν τον Λασκαράτο, μπορούν ν' απευθυνθούν σ' ένα ανώτερο όργανο εποπτείας της φυλακής, την Επιφροπή, και να εκφράσουν εκεί κάποια παράπονά τους, ελπίζοντας έτσι σε μια βελτίωση της μεταχείρισής τους. Άλλ' αυτό αποτελεί την εξαίρεση. Ο κανόνας για τους υπόλοιπους θα μπορούσε να συνοψιστεί χωρίς υπερβολή στη φράση που κατά τον Δάντη βρισκόταν επάνω από την πύλη της Κόλασης: «Lasciate ogni speranza voi che' ntrate» (Inferno III, 9), δηλαδή, κατά τη μετάφραση του **Νίκου Καζαντζάκη**, «Την πάσα ελπίδα αφήστε όσοι περνάτε»...

Βέβαια πολλά άλλαξαν από τότε στη ζωή των φυλακών. Ωστόσο παραμένει, πιστεύω, και σήμερα ο γενικότερος προβληματισμός, που αναδύεται και από τα παραπάνω κείμενα, ως προς το κατά πόσον οι εκάστοτε εξαγγελλόμενες σωφρονιστικές μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση μιας ανθρωποτικότερης και ορθολογικότερης μεταχείρισης των κρατουμένων αποτελούν ψεύτικες υποοχέσεις προς εντυπωσιασμό των αφελών, ή μάτιος είναι πράγματι φιλότιμες και σοβαρές προσπάθειες που συνθλίβονται όμως κάτω από το βάρος της γραφειοκρατικής αδιαφορίας ή και των εμποδίων τα οποία συνειδητά παρεμβάλλονται από τους «αρμόδιους», χάριν ενός κακώς νοούμενου πιμωρπικού προτύπου. ■

Μεταξύ των κρατουμένων υπήρχαν «έξι δυστυχή παιδία, το μεγαλύτερον των οποίων δεν υπερέβαινε το δωδέκατον έτος...»